

Var inte ledsen, Issa är här!

”Issa är poet för att han skrev ner sådant som vi ser och till och med säger, men inte tycker är värt att anteckna”, menade R.H. Blyth i sin stora haikuantologi.

Mig har Issa lärt se, säga och skriva ner sådant jag tidigare varken såg, sade eller antecknade.

För inte såg eller sade eller kom jag mig för att skriva ner sådant som:

*Paddan! Ser ut
som om den kunde rapa
fram ett moln!*

Och inte undrade jag om:

*Den här myrstigen
kommer den
från de där böljande molnen?*

Kanske behöver vi Issas haikuer särskilt idag när bina, humlorna och fjärilarna minskar i antal, och många andra större och mindre varelsers livsmiljöer förändras så fort att art efter art dör ut. Han påminner oss om att allt levande har sin individuella existens, och att med varje liv som släcks lämnar någonting unikt världen.

Inte för den skull, när skulle de små och svaga väsen som Issa skrev om inte ha befunnit sig i livsfara? Några av hans bästa dikter handlar om småkryp som hänsynslöst dödas, ibland av honom själv.

*När jag smäller till flugan
slår jag också
växten som blommar*

Just flugorna verkar Issa ha haft ett särskilt öga till. Sedan jag läste följande dikt har jag helst låtit flugsmällan hänga på sin krok:

*Döda inte flugan!
Se hur den vrider sina händer
och fötter!*

Fast en del flugor förstår inte sitt eget bästa, i stället för att sitta stilla och vädja börjar de surra omkring i mitt sovrum så snart solen når in, och smällan kommer till pass ...

*

Haikudiktningen uppkom ur en sällskapslek i 1400-talets Japan. Höglitterär blev den två århundraden senare med Bashō, som beskrev haikun som ”helt enkelt det som händer på den här platsen, i den här stunden.” Genom att visa på varje ögonblicks och handlings inneboende värde ville han göra livet djupare och mera sammanhängande, med sina haikuer skapa ett radband av uppmärksam närvaro.

Att skriva och läsa haikuer handlar mindre om att skapa än om att upptäcka. Orden är snarare medel än mål. Med dem strävar poeten efter att avlägsna den hinna som skiljer oss från tingen, på ett liknande sätt som skulptören med mejsel och hammare från stenblocket hackar bort allt som döljer skulpturen som finns inuti.

R.H. Blyth sade det vackrare:

En haiku är inte en dikt, inte litteratur, den är en hand som vinkar, en halvöppen dörr, en renstruken spegel. Den är ett sätt att återvända till naturen, till vår männatur, vår körsbärsblomsnatur, vår fallandelövnatur, kort sagt vår Buddhanatur.

Och Laurie Anderson fångade det i förbifarten:

Om du inte kan prata om det, peka på det.

*

Haikun är ett sätt att peka med poesins hjälp. Den pratar inte, det finns det inte utrymme för, även om språket i den oftast är talspråkligt. När en haiku blir till ger den poeten ”en chock av mild överraskning”, som på nytt slår ut i läsarens medvetande. För det mesta pekar haikun på det lilla, små blommor och djur och förbisedda företeelser, som att tjänarna i det gamla Japan bytte kläder en viss dag på året. Den vill att vi ska få syn på det ringaktade, och omfatta det med ömhet.

*

I väst är haikun mest känd för sin bundna form, tre rader fördelade enligt stavelseschemat 5-7-5. Jag har använt mig av schemat när jag skrivit egna dikter, och började under långa tider mina dagar med att, som en sorts poetisk uppvärmning, översätta några haikuer (från engelska) och följa det. Att tvingas hålla sig inom bestämda ramar är utmanande och uppiggande, och lockar ibland fram överraskande lösningar.

När jag översatt haikuer för den här essän har jag ändå struntat i stavelseräkningen, och i stället försökt fånga dikternas ton och anda. Översättningarna är i första hand gjorda från engelskan och danskan.

*

Den poet vi känner som Issa föddes som Kobayashi Yatarō 1763 i en isolerad bergsby i norra Japan, där han också dog 1828. Genom en lärare i byskolan kom han tidigt i kontakt med haikudiktningen. Hans liv var hårt och fyllt av förluster. Under långa tider levde han på resande fot, men till skillnad från Bashō som valde att ge sig ut på resa, vandrade Issa ofta av nödtvång.

När Issa var bara tre år dog hans mor. Hans far, som var bonde, gifte om sig fem år senare. Issa blev illa behandlad av sin styvmor, och när han var fjorton begav han sig till Tokyo på jakt efter jobb. Efter tio år i Tokyo hade han kommit in i poetkretsar och skrev haikuer. Några år senare gav han sig ut på en tio år lång resa i Japan och började publicera dikter. Som författarnamn valde han ”Issa” som betyder ”en kopp te”, men för en vän lär han ha förklarat att namnet inte stod för koppen med te, utan bubblan av luft som flyter upp och försvinner, lika flyktig som livet.

År 1801 när Issa närmade sig fyrtio dog hans far. Faderns önskan hade varit att Issa skulle överta gården, vilket hans styvmor och -bror gjorde vad de kunde för att förhindra. Många svåra år fyllda av gräl och rättsprocesser följde. Först 1813 när Issa var femtio fick han ta hälften av gården i besittning. Han flyttade tillbaka till hembyn, gifte sig och fick i rask följd fyra barn. Inget av barnen överlevde sina första år, och också deras mor dog.

Issa gifte om sig men skilde sig strax igen. Hans hus brann ner. Han hann gifta sig ännu en gång innan han dog en kort tid senare. Efter sig lämnade han en tredje hustru som var gravid. Barnet hon födde var det enda av Issas barn som levde till vuxen ålder.

*

Issa var en hängiven buddhist och diktskrivandet en del av hans religionsutövande, han såg poesin som en väg till upplysning. Jag har läst bara en liten del av de kring 20 000 haikuer som han lämnade efter sig. Många framstår som en sorts övningar, iakttagelser som han kastade ner i förbifarten och varierade tills han träffade rätt.

Hans dikter kännetecknas av det särskilda slags lätthet som ihållande elände kan framkalla. Utan att värja sig eller klaga tar han emot glädjen och smärtan, extasen och ångesten. För det mesta, ska jag tillägga, ibland gör ett stråk av självömkan och gnäll sig hört.

Fattigdomen och förlusterna fick honom att känna med allt lågt och obetydligt, småfågeln, insekterna, kräldjuren, sina lika fattiga grannar och vänner. Gång på gång får han som för första gången syn på en liten bit liv och pekar på den, inte för att göra oss upprörda utan för att få oss att le:

*Vårens regn
En liten flicka lär
katten dansa*

*En grind av kvistar
Som lås
den här snigeln*

*Grodan
ser på mig
men med sur uppsyn!*

Sin mest kända haibun, *Oraga haru*, ”Mitt livs vår”, skrev Issa efter att hans lilla dotter Sato dött. Före det hade han redan förlorat två eller tre barn.

En haibun är ett slags berättelse med förtätningar i form av haikuer. Mest känd är Bashōs *En resa till det inre av landet*, om en vandring i den japanska huvudöns Honshus norra inland.

I ”Mitt livs vår” skriver Issa om sin och sin hustrus slitsamma och kaotiska vardag under det år, 1819, när deras älskade dotter Sato dog vid bara två års ålder:

När glädjen står som högst kommer sorgen – det är världens gång. Som en liten tall som knappt fått njuta ett halvt årtusende av glädjen, drabbades vår dotter Sato, vars andra blad just hade slagit ut och som var full av skratt, av smittkoppornas grymma gud... Under en tid verkade det som om hon hade återhämtat sig, sedan blev hon allt svagare... tills hon till slut, den sjätte månadens tjugoförsta dag, lämnade världen liksom blomman-för-dagen vissnar. Hennes mor höll om hennes ansikte och snyftade – vem skulle kunna förebrå henne för det? Men barnets tid var ute... vattnet strömmar och kommer inte tillbaka, blomman faller och återvänder inte till kvisten. Vi försökte försonas med det som hänt... men kunde inte sluta tänka på henne, vår kärlek var så stark.

Issa älskade sina närmaste innerligt och kunde inte försona sig med att döden tog dem ifrån honom. Enligt den buddhistiska riktning som han bekände sig till, rena-land-buddhismen, är världen en dagdroppsvärld som vi inte ska skänka våra hjärtan till, och bara de eviga tingen och livet efter döden värda vår möda. Men efter att hans lilla dotter dött kunde Issa inte hålla sorgen och smärtan ifrån sig. Nästan i förbifarten ifrågasätter han en av de grundläggande dogmerna i läran han följde.

Ännu tydligare syns hans tvivel i den haiku med ovanskriften ”att förlora ett älskat barn”, som han skrev vid samma tid:

*Den här dagdroppsvärlden
är kanhända en dagdropp
och ändå... och ändå...*

Finns det plats för en så djup känsla som smärtan över ett barns död i en värld som är bara en droppe vatten?

Konflikten mellan strävan efter försoning å ena sidan och upplevelsen av en smärta och sorg som inte ger med sig å den andra, drivs här till sin spets. Den bildar en resonansbotten för Issas haikuer och får dem att dallra på en särskild frekvens.

Liksom Issa drabbas vi ibland av förluster så hårda att allt vi trott och stött oss på rasar samman. Idag talar vi inte om världen som flyktig som en dagdropp, utan om att ”gå vidare” och sorgen som ett arbete, och föreställer oss till och med att det arbetet en dag skulle kunna vara gjort. Vi försöker hitta ett sätt att försonas med det som hänt och inser att vi måste tillåta oss att glömma och få

distans, för att kunna fungera i vardagen och en dag kanske igen känna livsglädje. Liksom Issa tvivlar vi ibland på att det skulle kunna vara möjligt, och på att vi ens önskar att det ska vara det. I de lägena kan hans haikuer fungera som mikroexplosioner för medvetandet, alltid vänliga, aldrig beskäftiga, överraskande utan att överväldiga, fyllda av medkänsla med allt som lever och lider.

*

Issa har en hel serie haikuer om daggen och dess förhållande till världen. Han skämtar med dess renhet:

*”Jag vill inte ha mer att skaffa
med den här smutsiga världen”
Och daggen rullar sin väg*

Dikten uttrycker Issas världssyn, men är också en helt riktig beskrivning av dagdropparnas natur. Daggen formar sina glober där den kommer åt, och morgonsolen jagar bort dem.

*Issas porträtt tecknat av
Kaji Aso (ur The Spring of my
Life And Selected Haiku
by Kobayashi Issa).*

En annan av Issas dagghaikuer bygger på en nästan vetenskapligt exakt iakttagelse:

*På lotusens blad
blir den här världens dagg
förvriden*

Daggen är till sin natur fullkomlig men när den faller på lotusens blad förlorar den sin sfäriska skönhet eftersom de täcks av ett ojämnt vaxskikt som stöter bort smuts. Smutsen fastnar i stället på daggdropparna som deformeras. (Beteckningen "lotuseffekten" används idag för till exempel målarfärg och billack med förmåga att hålla sig själv ren.)

*

I ännu en daggdikt låter Issa sin förtvivlan bli synlig:

*Daggdropparna försvinner.
Flera frön från helvetet
att så idag*

Det blir morgon, daggen avdunstar och för Issa och alla oss andra är det dags att gå ut i världen, göra en del och lämna annat ogjort.

Enligt rena-land-buddhismen som Issa bekände sig till, möter människan följderna av sina handlingar och underlåtenheter först efter döden, straffen utdelas i helvetet och försoningen nås i skärselden.

Men i den här haikun, liksom i flera andra, närmar han sig zenbuddhismen som förlägger helvetet och skärselden till den här världen, och ligger närmare en sekulär världssyn. Enligt zen hamnar jaget i helvetet eller skärselden, inte efter döden, utan här och nu. Eller snarare, det att vi gör sådant som vi inte borde göra och underlåter att göra sådant vi borde, är i sig helvete och försoning.

*

Ännu en daggdikt, som tar oss tillbaka till småkrypen:

*Gräshoppa!
Trampa inte sönder
daggens klara droppar*

Fast vi inte kan undgå att trampa sönder daggens klara droppar, och med dem en och annan gräshop-

pa, kan vi läsa Issa och glädjas åt att av honom påminnas om att det i världen finns renhet, varsamhet och humor.

Man behöver inte meditera över buddhismen och dess olika skolor för att ta till sig Issas haikuer. Det är inte vad han säger utan hur han säger det, och allt det som han inte säger, som vittnar om hur han, dikt för dikt, höll sig upprätt genom en ensam barndom, femtio års kamp med släktingar och ideliga förluster. Man anar att föraktet och självömkan ibland ligger på lur, men oftast frågar han inte varför livet behandlar just honom så hårt utan låter sig föras med av det. I botten finns insikten att nästan ingenting är hela världen, samtidigt som allt levande, minsta lilla myra eller taniga planta, är en värld i sig.

*Den här grodan
Var inte ledsen,
Issa är här!*

Här ett litet urval av haikuer som talar till mig när jag skriver det här, under de ljusgröna dagar när maj glider över i juni:

*Jag ger mig av
Nu kan ni älska,
mina flugor*

*Orsak att fira!
Jag blir biten också av
detta års myggor*

*Ensamheten redan
sådd med varje frö
i rabatten med ipomoea*

*Bara för allt detta
som om ingenting annat fanns
tung blöt vårfrost*

*Åh, kvällens svala
Mitt hjärta är fullt av rädsla
för morgondagen*

*Kom och lek med mig
faderlösa, moderlösa
sparv*

*Grodor hoppar hitåt
grodor hoppar ditåt, men alla
är de kusiner, eller småkusiner*

---

*Fjärilen fladdrade förbi
som om den förtvivlade
över den här världen*

*Omringskuffad av människors röster
växer tårpilen
sig grönare*

*Den gamla hunden
verkar imponeras av
daggmaskarnas sång*

*Barnet som härmar
skarven är underbarare
än själva skarven*

*Vad märkligt det är
att vara vid liv
under körsbärsblommorna*

HENRIKA RINGBOM